

Leszek Małczak

MARIN DRŽIĆ U POLJSKOJ

UDK: 821.163.42 Držić, M.
821.163.42.03 = 162.1

Izvorni znanstveni rad
Leszek Małczak
Uniwersytet Śląski

U članku se razmatra prisutnost Marina Držića u Poljskoj. Prvo kao predmet znanstvenog istraživanja kroz rad poljske slavistice Joanne Rapacke. Drugo, kroz emisiju i recepciju poljskih prijevoda Držićevih djela. U publikaciji *Dubrovačka ljubavna lirika* (Dubrownicka poezja miłosna) objavljen je ulomak *Tirene* i pjesma »Cvit liepe...«. Najznačajnija poljska recepcija Držićevog opusa je prijevod njegove komedije *Dundo Maroje*. Djelo je u razdoblju od 1958-1980. izvedeno u osam poljskih kazališta i ostaje najizvođenije hrvatsko dramsko djelo.

Ključne riječi: držićologija, emisija i recepcija u Poljskoj, *Dubrovačka ljubavna lirika* – Dubrownicka poezja miłosna, Zagrebačko kazalište pionira, Marko Fotez, Dundo Maroje

Nazočnost Marina Držića u Poljskoj u ovome će se članku razmatrati na dvjema razinama: *primo* Držićev književni opus i njegov životopis kao predmet znanstvenog istraživanja i proučavanja; *secundo* emisija i recepcija poljskih prijevoda Držićevih djela.

U poljskoj se kroatistici stvaralaštvom Marina Držića najviše bavila Joanna Rapacka o kojoj je Dunja Fališevac napisala da je: »bez dvojbe najbolja europska poznavateljica, istraživačica i proučavateljica hrvatske književne kulture«. ¹ Većina

¹ www.hrvatskiplus.org/main.php?id_rub=21-4k

je impozantnog znanstvenog rada varšavske kroatistice posvećena starijoj hrvatskoj književnosti. U okviru nje značajno mjesto pripada Držiću. Naime, on je tema objavljene 1984. znanstvene monografije pod naslovom *Złoty wiek sielanki chorwackiej (Zlatni vijek hrvatske pastorale)*. Dotična se knjiga sastoji od tri glavna analitičko-interpretacijska poglavlja: »Rađanje vile«, »Zaljubljeni u vilu«, »Oproštaj s vilom«. Zlatni vijek se odnosi, naravno, na renesansnu pastoralnu književnost i na pastoralni opus autora *Tirene*. U početnom poglavlju knjige nalazimo analizu djela Džora Držića pod naslovom *Radmio i Ljubmir*, prve pastirske ekloge na hrvatskom jeziku. U dvama sljedećim poglavljima Rapacka se pozabavila *Tirenom* i *Plakirom*, dakle pastirskim igrama Marina Držića koje čine vrhunac hrvatske pastorale.² Radovi Joanne Rapacke su djelomično dostupni na hrvatskom jeziku, jer je 1998. Književni krug u Splitu objavio knjigu *Zaljubljeni u vilu. Studije o hrvatskoj književnosti i kulturi*. Taj prvi izbor studija poljske kroatistice u Hrvatskoj naslovljen je kao drugo poglavlje *Zlatnog vijeka hrvatske pastorale*, premda je raspon problematike, koje se tiču ogledi uvršteni u knjigu, znatno veći. Uz to Joanna Rapacka se nekoliko puta vraćala na temu hrvatske pastorale u pojedinim člancima ili poglavljima većih cjelina koji su objavljeni u različitim zbornicima.

Broj poljskih prijevoda Držićevih djela vrlo je oskudan. Glavni i najvažniji je prijevod komedije *Dundo Maroje*. Uz nju se na poljskom jeziku mogu još pročitati dvije ljubavne pjesme, »Cvit liepe mladosti s godišti odhodi« (»Piękny kwiat młodości z upływem lat zwiędnie«), u prijevodu Zbigniewa Bieńkowskog,³ i ulomak iz *Tirene* naslovljen »Jak miło na wzgórze zielone iść, Boże«, (»Slatko ti' e, bože moj, při danka dzorome«), u prijevodu Jerzyja Litwiniuka,⁴ koji funkcionira kao samostalna pjesma; to su riječi vile *Tirene* izgovorene za vrijeme njezinog odlaska u lov (prvi at, drugi prizor, stihovi od 215. do 230.).

Pjesma »Cvit liepe...« i ulomak *Tirene* nalaze se u antologiji hrvatske ljubavne lirike *Dubrovačka poezja miłosna (Dubrovačka ljubavna lirika)*⁵ koju je sastavila Joanna Rapacka. Riječ je o jedinoj publikaciji takvog tipa u Poljskoj koja pruža iznimno bogatu sliku jednog ulomka hrvatske kulturne baštine. Nijedna druga struja u hrvatskoj književnosti kao starija dubrovačka ljubavna lirika nema tako detaljnu prezentaciju s obzirom na broj prevedenih tekstova. Dapače, antologija je jedinstvena i u širem kontekstu poljske prijevodne književnosti. Samo su najveće literature poput talijanske dočekale takve detaljne prikaze renesanse.

² Usp. R. Bogišić, *Hrvatska pastorala*, Zagreb, 1989. »Pastoralno književno-pjesnički i scenski put i razvoj koji je započet eklogom Džore Držića u 15. stoljeću do konačnog sasvim osebnog i sjajnog završetka doveo je Džorin nećak Marin Držić (1508. – 1567). Nastala sredinom 16. stoljeća u naponu Držićeve stvaralačke snage i usporedno s njegovim renesansnim komedijama, Držićeva pastorala predstavlja vrhunac pastoralnog koncepta i pastoralne književno-scenske kulture jedne sredine.« Ibidem, str. 67.

³ Poljski pjesnik, književni kritičar, prevoditelj, prevodio prije svega s francuskog, zatim s ruskog i španjolskog.

⁴ Prije svega prevoditelj s ruskog, finskog, latvijskog, bjeloruskog i ukrajinskog jezika.

Ipak, najznačajniji za poljsku recepciju Držićevog opusa je prijevod njegove komedije *Dundo Maroje*. Nastao je prilikom inscenacije ovog komada u Poljskoj i kao takav nije tiskan; dostupan je u rukopisu koji se nalazi na dvama mjestima: u Kazališnom muzeju (Muzeum Teatralne) u Varšavi i Knjižnici Raczyńskich u Poznańu i zato u ovome slučaju možemo govoriti o recepciji kazališne izvedbe Držićeve komedije, a ne samog literarnog prijevoda. Prijevod su potpisali Jan Brzechwa i Zygmunt Stoberski. Glavni posao je napravio Zygmunt Stoberski⁶ koji je imao dovoljno prevoditeljskog iskustva jer je prevodio Desnicu, Kaleba, Marinkovića i druge. Jan Brzechwa, poznati poljski pjesnik i prevoditelj s ruskog, bio je pak isključivo zadužen za obradu pjesama.

Vrlo bitno je to da se u ovome slučaju ne radi o izvornom tekstu već o adaptaciji čiji je autor Marko Fotez, poznat kao popularizator Držićevog stvaralaštva u Hrvatskoj i u svijetu. Na margini odmah ću dodati da su tu činjenicu spominjali poljski kritičari ponekad uspoređujući Foteza s kulturnim poljskim redateljem Kazimierzom Dejmekom koji je u vrijeme igranja Držića u Poljskoj postavio na pozornicu scensko djelo jednog poljskog renesansnog pjesnika Mikołaja Reja *Żywot Józefa (Jozefov život)* i zahvaljujući originalnoj izvedbi otkrio ga za publiku (inače teško usporedivi tekstovi).⁷

U Fotezovoj obradi Držić je stigao u Poljsku kao dio većeg projekta koji opisuje u knjizi *Putovanja s Dundom Marojem* sam adaptator i redatelj. Iz poglavlja »Dundo Maroje u inozemstvu« saznajemo da je Držićeva komedija još gostovala u Finskoj, Mađarskoj, Francuskoj, Rusiji, Ukrajini, Švedskoj, Nizozemskoj, Slovačkoj i Engleskoj. Ideja kao takva odmah se čini umjetna zbog izvanumjetničke podloge. Naime, u vremenu vladajućeg društvenog života u svim sferama centralističkog i jednopartijskog (jednostranačkog) upravljanja i odlučivanja, pa tako i na području prijevodne književnosti, Fotezovo putovanje s Dundom izaziva mnoge sumnje. Držić je u komunističko doba bio politički korektan zbog svoje društvene i političke angažiranosti i stavova, mogli bismo upotrijebiti staru, danas skoro iščezlu sintagmu i podsjetiti na povoljnu klasnu pripadnost autora. Branko Gombač, slovenski redatelj koji je u to vrijeme boravio u Poljskoj na stipendiji i režirao *Dunda* u Poznańu, u intervjuu za lokalne novine kaže: »Komad koji režiram u Poznańu klasično je djelo u repertoaru jugoslavenske dramske književnosti, bujna renesansna komedija karaktera. Njezin autor je uveo autobiografske elemente i,

⁵ Knjiga je objavljena u Varšavi 1989. Uz Držića u njoj su se našli: anonimni pjesnici s prijelaza 15. u 16. st., zatim Šiško Menčetić, Džore Držić, Marin Držić, Nikola Nalješković, Antun Sasin, Sabo Mišetić Bobaljević, Dinko Ranjina, Dominko Zlatarić, Oracio Mažibradić, Stijepo Đurđević, Ivan Gundulić, Ivan Bunić Vučić, Ignjat Đurđević, Djuro Hidža te latinski pjesnici Karlo Pucić (Carolus Puteus), Ilija Crijević (Aelius lampridius Cervinus), Rajmund Kunić (Raymundus Cunichius) i Marko Faustin Galjuf (Marcus Faustinus Gagliuffius).

⁶ Najviše prevodi s litavskog te ruskog.

⁷ Usp. R. Szydłowski, »Występ jugosłowiańskiego Teatru Dramatycznego«, *Trybuna Ludu*, 1959., br. 129, str. 4.

što je važnije, veliku dozu društvene kritike čije je oličenje sluga Pomet, lik sličan Tillu Eulenspiegelu.«⁸ Dakle, 1964. god. najvažnijom se za intepretatora pokazuje u tekstu nazočna društvena kritika! To je jako bitno jer politička korektnost (inače izvanvremenska pojava) garantirala je državno financiranje projekta postavljanja Držića na pozornice svjetskih kazališta. Ipak Držić je istodobno pružao i visoku umjetničku vrijednost. I zapravo spoj tih dvaju čimbenika omogućio je uspjeh koji su postigle predstave *Dunda Maroja* izvan granica ondašnje Jugoslavije. Fotez u svojoj knjizi konstatira da je Držić postao najizvođeniji autor u inozemstvu. Nakon analize recepcije Držićevog *Dunda* u Poljskoj može se tu tezu potvrditi s jednom iznimkom kasnijeg datuma. Ako uzmemo u obzir da se radi o tekstu koji je izveden u osam poljskih kazališta, koji je igran u vremenskom periodu od 1958. do 1980., nameće se samo jedan zaključak – Držićevo djelo ostaje najizvođenije hrvatsko dramsko djelo. Jedini tekst koji je poslije uspio nadmašiti Držića apsolutno je broj jedan svih hrvatskih dramskih tekstova u Poljskoj, i izgleda da će dugo zadržati to mjesto. Radi se o Brešanovoj *Predstavi »Hamleta« u selu Mrduša Donja* (prev. Stanisław Kaszyński). Zanimljivo je to da vrhunac rankinga najpopularnijih hrvatskih dramskih pisaca čine autori tekstova komičkog karaktera jer su prva tri mjesta osvojili Marin Držić, Ivo Brešan i Miro Gavran. Od te trojice danas je najpopularniji Miro Gavran. Autor *Muža moje žene* čak je dočekaio tiskanje dvaju izbora svojih drama na poljskom jeziku što je jedinstven slučaj⁹ jer ni jedna druga knjiga hrvatskog dramskog pisca nije tiskana na poljskom jeziku.¹⁰ Njegovo je mjesto prije devedesete zauzimao Ivo Brešan, cijenjeni autor u kazališnim krugovima, pogotovo od nezaboravne *Predstave Hamleta* koja je bila izvođena u mnogim kazalištima i na televiziji gdje ju je 1987. režirala Olga Lipińska i na taj način popularizirala tekst za mnogo širu publiku od kazališne.¹¹

⁸ B. Gombač, »Wywiad z reżyserem«, *Gazeta Poznańska*, 1964., br. 132, str. 3. (Sztuka, którą reżyserują w Poznaniu to klasyczna pozycja dramaturgii jugosłowiańskiej, bujna renesansowa komedia charakterów. Jej autor zawarł w niej sporo rysów autobiograficznych oraz co ważniejsze – spory ładunek krytyki społecznej. Jej wyrazicielem jest zwłaszcza sluga Pomet, postać w typie Dyla Sowizdrzała).

⁹ Gavran Miro, *Antyгона Kreona i inne dramaty*, prev. K. Brusić, A. Tuszyńska, »Księgarnia Akademicka«, Kraków, 2003. *Kreontova Antigona; Shakespeare i Elizabeta*, (prev. Karolina Brusić); *Čehov je Tolstoju rekao zbogom; Muž moje žene, Sve o ženama* (prev. Anna Tuszyńska); M. Gavran, *Jak zabić prezydenta i inne sztuki*, prev. A. Tuszyńska, »Księgarnia Akademicka«, Kraków, 2007. (*Ljubavi Georgea Washingtona, Noć Bogova, Hotel Babilon, Sve o muškarcima*).

¹⁰ Pojedini prijevodi su tiskani u kazališnom časopisu *Dijalog* i u dvosveščanoj antologiji suvremene jugoslavenske drame: O. Lakićević, *Antologia współczesnego dramatu jugosłowiańskiego*, Łódź, 1988. (Od hrvatskih autora u ovome su se izboru našli Ivo Brešan (*Predstava...*) i Slobodan Šnajder (*Hrvatski Faust*)).

¹¹ Poljska premijera je igrana u: Lubuski Teatr im. Kruczkowskiego, Zielona Góra, 11. 10. 1975. Nakon toga u razdoblju od 1975. do 1989. tekst u svoj repertoar uvodi 14 poljskih kazališta (Teatr na Woli, Warszawa, 10. 06. 1977.; Teatr »13 Muz«, Szczecin, 14. 11. 1977.; Teatr Powszechny, Łódź, 23. 06. 1978.; Teatr Wybrzeże, Gdańsk, 08. 09. 1978.; Teatr Dramatyczny, Elbląg, 30. 09. 1978.; Teatr im. Bogustawskiego, Kalisz, 23. 02. 1979.; Teatr im. Jaracza, Olsztyn, 17. 03. 1979.; Teatr Bagatela im. Boya-Złeńskiego,

Sasvim su druga stvar predstave *Dunda Maroja* u izvedbi gostujućih hrvatskih ili srpskih kazališta, profesionalnih i amaterskih. Od prvih u Poljsku je 1959., i ne samo k nama, došlo Jugoslovensko dramsko pozorište koje je u režiji Bojana Stupice izvelo Držića u Varšavi (09. 05.), Poznańu (13. 05.) i Wrocławu (17. 05.). Taj je događaj komentiran u stručnoj periodici. Zygmunt Greń je pozitivno ocijenio nastup Jugoslovenskog dramskog pozorišta koje je došlo s predstavama Držića, Nušića i Shakespearea. Vrijedni pozornosti su po mišljenju poljskog kazališnog kritičara prvi i posljednji, premda je usporedbe hrvatskog renesansnog autora sa Shakespeareom i Molièreom držao pretjeranima.¹² Roman Szydłowski, drugi kazališni kritičar, autor već spomenute usporedbe Držića i Reja, širokogrudniji je u pohvalama i govori o tome da je hrvatski dramski pisac preduhitrio sve velikane svjetske drame, uključujući Shakespearea, Goldonija i Molièrea.¹³ Od amaterskih skupina 1963. Poznań je posjetilo Zagrebačko kazalište pionira¹⁴ koje je izvelo dvije predstave: *Dubrownicka noc* (*Dubrovačku noć*) i *Żarty ze Stanca* (*Novelu*

Kraków, 21. 04. 1981.; Teatr Ziemi Pomorskiej, Grudziądz, 20. 05. 1981.; Teatr im. Siemaskowej, Rzeszów, 17. 10. 1981.; Teatr Dramatyczny, Legnica, 22. 11. 1981.; Teatr Polski, Bielsko-Cieszyn, 21. 10. 1983.; Słupski Teatr Dramatyczny, Słupsk, 24. 01. 1985.; Teatr Słowackiego, Kraków, 29. 01. 1989.). Popularnost Brešanove drame temelji se na političkoj subverziji koja je sadržana u tekstu. 1981., u godini najvećeg političkog vrenja koja 13. 12. završava proglašenjem ratnog stanja, *Predstava Hamleta* gostuje u četiri poljska kazališta. Druge Brešanove drame ne odskakuju od prosjeka, dakle jednokratnog pojavljivanja na pozornici, a to su: *Ledeno sjeme* (*Diabelskie nasienie*, prev. D. Jovanka Cirlić), Teatr im. Osterwy, Lublin, 21. 10. 2000. te televizijska drama, 19. 02. 2001. (u režiji O. Lipińske); *Nečastjvi na Filozofskom fakultetu* (*Szatan na wydziale filozoficznym*, prev. Alicja Pakulanka), Teatr Satyry »Maszkaron«, Kraków, 02. 03. 1985.; *Smrt predsjednika kućnog savjeta* (*Zmierć przewodniczącego komitetu domowego*, prev. Stanisław Kaszyński), Teatr Dramatyczny Elbląg, 31. 10. 1980.; *Svečana večera u pogrebnom poduzeću* (*Uroczysty bankiet w zakładzie pogrzebowym*, prev. Stanisław Kaszyński), Teatr Nowy Łódź, 25. 05. 1980.; *Hidrocentrala u Suhom dołu, Wspinacz* (*Elektrownia wodna w Suchym Dole*), prev. Alicja Pakulanka, Teatr Satyry »Maszkaron«, Kraków, 24. 05. 1986.; *Arheološka iskapanja kod sela Dilj*, (*Wykopalska archeologiczne we wsi Dilj*, prev. Alicja Pakulanka), Teatr Satyry »Maszkaron«, Kraków, 22. 03. 1989.

Poljska kazališna publika još je imala priliku gledati druge hrvatske dramatičare: Ivu Vojnovića, Miroslava Krležu i Slobodana Šnajdera. Ipak, tekstovi potonjih autora izvođeni su samo u pojedinim poljskim kazalištima i nijedan od njih nije doživio takav uspjeh kao Držić i Brešan. Temom recepcije hrvatske drame u Poljskoj do 1939. god. bavio se u svojim iscrpnim studijama Włodzimierz Kot: W. Kot: »Dramat serbski i chorwacki na scenach polskich do roku 1914.«, *Pamiętnik Słowiański*. T. XIII. 1963., str. 164-183; W. Kot: »Dramatjugosłowiański na scenach polskich w dwudziestoleciu międzywojennym.«, *Pamiętnik Słowiański*. T. XIV. 1964., str. 142-176.

¹² Z. Greń, »Szekspir z Belgradu i Dalmacija z Szekspira«, *Życie Literackie* 1959., br. 21, str. 3.

¹³ R. Szydłowski, *Występ...*, str. 4.

¹⁴ Nažalost nisam uspio saznati o kojem se kazalištu radi. Na temelju podataka koje sam uspio pronaći u Poljskoj ne mogu ustvrditi je li riječ o Kazalištu Trešnja ili Zagrebačkom kazalištu mladih, ili o nekom trećem.

od Stanca). Možemo o tome pročitati kratku bilješku u lokalnim novinama. Njezin autor hvali hrvatske goste i piše o tome kao o zanimljivoj ideji »igranja kazališta« u kojoj sudjeluju anonimni glumci, uglavnom učenici osnovnih i srednjih škola te studenti.¹⁵

Poljske izvedbe Držićeve komedije imale su dvije krajnje tendencije. S jedne strane u njihovoj realizaciji poštovalo se konvencije renesansnog kazališta s elementima univerzalizacije, s druge strane bilo je i pokušaja osuvremenjivanja klasičnog Držićevog djela s prilagođivanjem društveno-političkom kontekstu.

Prvu tendenciju zastupa poljska premijerna inscenacija *Dunda* koju je u Sosnowiec došao gledati Marko Fotez o čemu opširno piše u knjizi *Putovanja s Dundom Marojem*. U kontekstu intersemiotičkog prijevoda, to jest postavljanja teksta na scenu, možemo govoriti o stanovitoj univerzalizaciji. Fotez bilježi: »Ne inzistiravši, dakle, da predstava dobije neki »hrvatski«, »jugoslavenski«, pa čak ni mediteranski karakter – Przystawski je uspio postići jednu vanvremensku, ako smijem reći: međunarodnu veselost [...]«. ¹⁶ Zanimljivo je mišljenje poljske kritike o toj predstavi. Jerzy Jędrzejewicz konstatira: »Postavivši na scenu ovaj komad, Tadeusz Przystawski je obavio pionirsku funkciju u odnosu ne samo na hrvatsku dramsku književnost već i renesansnu komediju uopće. Ova komedija (pogotovo talijanska komedija) čeka još svoga intepretatora i scenskog realizatora«. ¹⁷

Drugu tendenciju ilustrira izvedba kazališta iz Szczecina s početka 1970-tih, dakle vremena kad je na poljskim scenama zavladała struja osuvremenjivanja klasike jednom od najpoznatijih ideja ondašnjeg direktora Narodnog kazališta u Varšavi Adama Hanuszkiewicza kod kojeg je Goplana iz romantičarske drame Julijusza Słowackog *Balladyna* vozila na pozornici motor. *Dundo Maroje* u izvedbi Teatra poljskog iz Szczecina, gostujućeg u Katowicama na Prvom Državnom festivalu dramskog stvaralaštva socijalističkih zemalja (I Ogólnopolski Festiwal Dramaturgii Krajów Socjalistycznych w Katowicach) 1971. godine, također sadržava elemente suvremene masovne kulture: glumci, kor i orkestar, u stvari beat-band, nose kostime tipa »Carnaby-Look«. ¹⁸ Tekstove pjesama je napisao Adam Kreczmar, nagrađenu glazbu Stefan Sutkowki i Mateusz Świącicki, poznata imena poljske kulture.

U proučavanju recepcije Držićevog stvaralaštva treba uzeti u obzir i širi kontekst. Držić je zapravo jedini slavenski dramski pisac ovoga razdoblja preveden na poljski jezik. Dapače, on je jedini prepoznatljivi slavenski renesansni dramski

¹⁵ F. Fornalczyk, »Zagrzeb. Teatr Pionierów – występy w Poznaniu. Drżić Marin: Dubrownicka noc. Żarty ze Stanca«. *Głos Wielkopolski*, 1963., br. 97, str. 3.

¹⁶ M. Fotez, *Putovanja s Dundom Marojem*, Dubrovnik, 1974., str. 182.

¹⁷ J. Jędrzejewicz, »Słowiańska komedia renesansowa w Teatrze Zagłębia«. *Teatr*, 1958., br. 14, str. 6. /Wystawiwszy tę sztukę Tadeusz Przystawski spełnił funkcję pionierską nie tylko w stosunku do dramaturgii chorwackiej, ale i w stosunku do komedii renesansowej w ogóle. Komedja ta (zwłaszcza komedia włoska) czeka u nas jeszcze na swojego odkrywcę i realizatora scenicznego./

¹⁸ Usp. B. Surówka, *Dziennik Zachodni* 1971., br. 270, str. 3.

pisac u svijetu. U poljskim recenzijama ovu se činjenicu naglašavalo ističući slavensko podrijetlo dubrovačkog komediografa. Svjedoči o tome naslov najiscrpnije recenzije s poljske premijere *Dunda Maroja – Słowiańska komedia renesansowa w teatrze Zagłębia*. Njezin autor, Jerzy Jędrzejewicz, u skladu s ideološkim prepostavkama socijalističke kulture i vladajućim diskurzom naziva u njoj hrvatsku književnost bratskom. Strategija prilagodavanja teksta društveno-političkoj situaciji vidljiva je čak u samom prijevodu gdje se može naći prizvuk panslavističke ideologije koja je odgovala ideolozima komunizma u doba bipolarne podjele svijeta kad su sve slavenske zemlje bile komunističke. Radi se o traduktološkoj supstituciji, tj. zamjeni riječi »našijenci« riječju »Slaveni«. Naime, u sceni u kojoj se pojavljuje Pomet, vidjevši Dunda i Bokčila kako razgovaraju, kaže: »Ajme, tu se čini neka festa. To mora da su našijenci. – Ej, po svetoga Tripuna, jesti li vi našijenci?«,¹⁹ a u prijevodu čitamo: »Ho! Ho! Tu się odbywa jakieś bierzmowanie. Na świętego Trifona, to chyba rodacy. Ej, wy, czyście nie przypadkiem Słowianie?«²⁰ (Prvi put našijenci su prevedeni kao zemljaci, drugi put kao Slaveni: takvih riječi nema ni kod Foteza, niti kod samoga Držića).

Geopolitički kontekst nakon II. svjetskog rata u razdoblju renesanse raslojavanja društva uzrokuje i diskretno neutraliziranje normalnog i oštrog. Primjerice, Pomet se na početku dubrovačkoj vlasteli obraća laskavim riječima:²¹ »Ja nazivam dobru večer, mirnu noć i pritilo godište svitlijem, uzmožnijem dubrovačkim vlastelom, a pozdravljam ovi stari puk: ljude, žene, stare, mlade, velike i male.«²² U poljskom prijevodu stoji drukčije: »Miłościwym i wielmożnym paniom i panom, życzę miłego wieczoru, spokojnej nocy oraz dostatniego, płodnego roku. Witam liczne i dostojne zgromadzenie; płeć nadobną i brzydką; starych i młodych, wielkich i małych.«²³ Dakle, dubrovačka vlastela je u poljskom jeziku zamijenjena društveno neodređenim gospođama i gospodom, a veliki i mali odnose se isključivo na fizički izgled za razliku od onoga na što je mislio Držić i što objašnjava Foretić: »Što znači velike i male? Zar možda po stasu? Sigurno ne! Dakle tu pod velikima misli na viši puk ('popolo graso'), a pod malima na

¹⁹ M. Držić, *Dundo Maroje. Komedia u tri čina*. Za savremenu pozornicu priredio Marko Fotez, Zagreb, 1950., str. 11.

²⁰ M. Držić, *Dundo Maroje. Komedia w 3-ch aktach*, opracowanie dra Marka Foteza, prev. J. Brzechwa i Z. Stoberski, str. 4.

Fotezov Pomet iste riječi izgovara i kad prvi put vidi Babu i Peru: »I to mora da su našijenci. Ej, po svetoga Tripuna, jeste li vi našijenci?« Ibidem, str. 30; Sada je prijevod točan: »To chyba także nasi. Hej, na świętego Trifona, czyście przypadkiem nie z naszych stron?« Ibidem, str. 14. Malo dalje Baba naziva Pometa našijencem što je opet prevedeno na poljski *rodak*, dakle na hrvatskom zemljak.

²¹ Naravno kod Foteza, koji je u svojoj adaptaciji izbacio lik Dugog Nosa i njegov prolog.

²² M. Držić, *Dundo Maroje. Komedia u tri čina*, str. 7.

²³ M. Držić, *Dundo Maroje. Komedia w 3-ch aktach*, str. 2.

niži puk ('populo minuto')«. ²⁴ Očito su u prijevodu klasne i društvene razlike manje izražene što je jedan ideološki trag vremena u kojem je Držić preveden i postavljen na scenu, a koje je stremilo homogenizaciji društva. Publika kojoj se u Fotezovoj verziji obraća Pomet (kod samog Držića Dugi Nos) u poljskom su prijevodu ljudi ravnopravni, klasne razlike su poništene, ostaju one tipa žene, muškarci, mladi – stari; svi su oni pak plemeniti i milostivi. U glavnom tekstu i dijalozima vrlo često dolazi do zbližavanja likova, vlada u komediji familijarnost koja upravo briše društvene razlike. Ali prolog i direktno obraćanje publici je potpuno drukčije. Ovdje svatko zna svoje mjesto i promjene u prijevodu treba ocjenjivati drukčije. One suprotno od dijaloga i glavnog teksta poremećuju društvenu strukturu prikazanog svijeta.

Na temelju skupljenih podataka treba ustanoviti da je Držićeva nazočnost u Poljskoj kvantitativno skromnih razmjera, ali kvaliteta te prisutnosti je vrlo visoka. Pozornost zaslužuju znanstveni radovi Joanne Rapacke i prijevod komedije *Dundo Maroje*. Šteta što uspjela inscenacija *Dunda Maroja* u poljskim kazalištima nije imala svoj nastavak. Projekt prevođenja i postavljanja na pozornicu Držića vrlo je izazovan i zahtijeva angažiranost većeg broja kompetentnih stručnjaka te ulaganje određenih financijskih sredstava. S obzirom na nužnost poznavanja tradicije i kulturne baštine te nužnost posjedovanja umijeća prevođenja vezanog stiha (kojeg uglavnom kod *Dunda* nema, komedija je pisana prozom, postojeće stihovane fragmente preveo je pjesnik Jan Brzechwa), stvar je puno kompliciranija od prijevoda recentne literature. Na kraju može se postaviti pitanje, zašto se danas, tj. od 1990., prevodi isključivo najnovija književnost? Možda bi vrijedilo posegnuti i za nekim djelom starije književnosti poput Držićeva *Dunda Maroja*? Uostalom, koliko Držića može imati jedna literatura, bez obzira na njezinu veličinu!?

BIBLIOGRAFIJA MARINA DRŽIĆA U POLJSKOJ

Bibliografija prijevoda Držićevih djela:

Pjesme:

- *Cvit liepe mladosti s godišti odhodi* (*Piękny kwiat młodości z upływem lat zwiędnie*), prev. Zbigniew Bieńkowski
- *Jak miło na wzgórzu zielone iść, Boże, (Slatko tiž e, bože moj, pri danku dzorome)*, prev. Jerzy Litwiniuk (ulomak *Tirene*)

Komedije:

- *Dundo Maroje. Komedia w 3-ch aktach*, opracowanie dra Marka Foteza, prev. Jan Brzechwa i Zygmunt Stoberski.

²⁴ M. Držić, *Djela*, priredio, uvod i komentare napisao F. Čale, Zagreb, 1987., str. 382.

Bibliografija znanstvenih radova posvećenih Marinu Držiću:

- Rapacka Joanna: Śródziemnomorze. Europa Środkowa. Bałkany. Universitas, Karków, 2002. /3 poglavlja: Między tekstem a biografią. Na marginesie nowego wydania dzieł zebranych Marina Držicia (str. 176-187);²⁵ Funkcje elementów ludowych w konstrukcji świata pastoralnego (na przykładzie sielanek dramatycznych Marina Držicia)²⁶ (str. 188-197); Marin Držić i kryzys świadomości renesansowej. Od »Tireny« do »Plakira i wiły« (prev. s hrvatskog M. Dąbrowska-Partyka; str. 198-208)/
- Rapacka Joanna: *Zaljubljeni u vilu. Studije o hrvatskoj književnosti i kulturi*, Književni krug, Splitu 1998. /3 poglavlja: »Zaljubljeni u vilu«²⁷; »Marin Držić i kriza renesansne svijesti«; »Od 'Tirene' do 'Plakira i vile'«²⁸ /

Bibliografija recenzija kazališnih predstava Držićevih djela u Poljskoj:²⁹

- J. Jędrzejewicz, Słowiańska komedia renesansowa w Teatrze Zagłębia. *Teatr*, 1958., br. 14, str. 6.
- Z. Greń, »Szekspir z Belgradu i Dalmacja z Szekspira«, *Życie Literackie*, 1959., br. 21, str. 3.
- F. Fornalczyk, »Zagrzeb. Teatr Pionierów – występy w Poznaniu. Držić Marin: Dubrownicka noc. Żarty ze Stanca«. *Głos Wielkopolski*, 1963., br. 97, str. 3.
- R. Szydłowski, »Występ jugosłowiańskiego Teatru Dramatycznego«, *Trybuna Ludu*, 1959., br. 129, str. 4.
- B. Gombac, »Wywiad z reżyserem«, *Gazeta Poznańska*, 1964., br. 132, str. 3.
- B. Surówka, *Dziennik Zachodni*, 1971., br. 268, str. 2. *Dziennik Zachodni*, 1971., br. 270, str. 3.

Bibliografija inscenacija Držićevog Dunda Maroja u Poljskoj (naslov komedije najavljujane u repertoaru pojedinih kazališta ima tri verzije, najviše *Rimska kurtizana*, zatim *Dundo Maroje ili Rimska kurtizana* i *Dundo Maroje*):³⁰

- *Rzyska kurtyzana* – Teatr Zagłębia – Sosnowiec – poljska premijera 08. 03. 1958. (režija Kazimierz Przystawski)
- *Rzyska kurtyzana* – Teatry Dramatyczne (Teatr Polski) – Szczecin – premijera 03. 01. 1959. (režija Henryk Lotar).

²⁵ Ranije objavljeno u: *Pamiętnik Słowiański XXXI* (1981.), str. 186-194.

²⁶ Ranije objavljeno: *Most – The Bridge. Journal of Croatian Literature*, Zagreb, 1991., br. 1-2, str. 237-249; *Slavica Vratislaviensia*, LXXVI, 1993., str. 3-10.

²⁷ Ranije objavljeno u: *Republika XLVI* (1990.), br. 3-4, str. 174-178.

²⁸ Ranije objavljeno u: *Umjetnost riječi*, XXXVIII, 1994., br. 2, str. 111-118.

²⁹ Odustao sam od citiranja kompletne bibliografije. U *Poljskoj književnoj bibliografiji* (Polska Bibliografija Literacka) ima više tekstova, ali većinu čine kratke bilješke u lokalnim novinama. U njihovom sadržaju nalaze se samo podaci o predstavi. Navodim isključivo recenzije u kojima se pojavljuje kritički element.

³⁰ Većina podataka nalazi se na internetskoj stranici polski wortal teatralny: www.e-teatr.p

- *Dundo Maroje (Rzymska kurtyzana)* – Teatr Ludowy – Kraków – premiera 25. 02. 1960. (reżija Krystyna Skuszanka)
- *Dundo Maroje albo Rzymska kurtyzana* – Teatr Nowy (filia Teatru Polskiego) – Poznań – premiera 06. 06. 1969. (u reżiji slovenskog redatelja Branka Gombača)
- *Rzymska kurtyzana* – Teatr Dolnośląski – Jelenia Góra – premiera 04. 06. 1969. (u reżiji slovenskog redatelja Lojze Štendekera)
- *Dundo Maroje* – Teatr Klasyczny (Teatr Rozmaitości) Warszawa – premiera 10. 07. 1971. (u reżiji Vere Crvenčanin)
- *Dundo Maroje albo Rzymska kurtyzana* – Teatry Dramatyczne (Teatr Polski) – Szczecin – premiera 11. 11. 1971. (u novoj realizaciji u odnosu na premieru iz 1959.; reżija Jitka Stokalska).
- *Rzymska kurtyzana* – Teatr im. W. Horzycy – Toruń – premiera 05. 07. 1980. (reżija Stanisław Miedziewski)

Bibliografija inscenacija Držićevog *Dunda Maroja* na poljskoj televiziji i radiju:

- *Dundo Maroje albo Rzymska kurtyzana* – 05. 03. 1965. (Televizijska drama u reżiji Branka Gombača)
- *Amory signora Marino* – 01. 12. 1976. (radiodrama emitirana na II. programu poljskog radija u okviru manifestacije Tjedan jugoslavenske kulture, 65' min.).

MARIN DRŽIĆ W POLSCE

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest obecność Marina Držicia w Polsce. W pierwszej części zostały przedstawione prace naukowe na temat twórczości dubrownickiego dramaturga. Autorką większości z nich jest polska slawistka Joanna Rapacka. Prace te zaliczane są do kanonu opracowań literaturoznawczych nie tylko na gruncie polskiej, lecz również zagranicznej slawistyki. W drugiej części artykułu zostały omówione przekłady i recepcja utworów Marina Držicia. Jedyne opublikowane tłumaczenia to zaledwie wiersz miłosny i krótki fragment *Tireny*, znajdujące się w antologii *Dubrownicka poezja miłosna*, dlatego Držić kojarzony jest w Polsce przede wszystkim jako autor komedii *Dundo Maroje*, która była w latach 1958-1980 najczęściej graną w polskich teatrach chorwacką sztuką. Co ciekawe, nigdy nie ukazała się ona w druku.